

DR. ALİ KARACA, ANADOLU ISLAHATI VE AHMET ŞAKİR PAŞA (1838-1899)

*Selda Kaya KILIÇ**

Dr. Ali Karaca tarafından "Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa" adlı araştırma, Doktora tezi olarak hazırlanıp, yayınlanmıştır.

Ahmet Şakir Paşa gibi hakkında pek az bilgiye sahip olunan bir devlet adamının, yaşamının incelenmesi açısından araştırma dikkate değerdir.

Söz konusu eser, arşiv vesikalarına dayandırılarak (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) pek çok belge grubu taranmış, yerli ve yabancı yayınlar da incelenerek onlardan da yararlanılmıştır. Bunun dışında döneme ait olan devlet salnameleri ve gazete koleksiyonları da incelenmiştir.

Kitap, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Şakir Paşa'nın yetiştiği ortam ve müfettişliğe kadar aldığı görevler anlatılmıştır. (s.17-54)

Petersburg'da 12 yıl elçilik (1878-1889) görevinde bulunması ona çok şey kazandırmıştır. Burada edindiği bilgiler ışığında, özellikle Hamidiye Alaylarının kurulmasını sağlayacak ve okullarda takip edilecek eğitim programlarını daha sonra kendisi de Anadolu'da uygulama olanağını bulacaktır.

Mesleği dışında, kültürel konularda da etkinlik gösteren Ahmet Şakir Paşa "Gedik Paşa" tiyatrosuna opera ve tiyatro tercümelere yapmıştır. Bu çalışmalarını kendisinin de içinde bulunduğu "Tiyatro Sevenler Komisyonu" çerçevesinde yürütmektedir. Diplomatik bir şahsiyeti olan Şakir Paşa için Ebuziya Tevfik şöyle demektedir.

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

"Şakir Paşa ince zeka ve kavrama gücü ile incelik gerektiren ilişkilerde, kendini beğendirmiş ve siyasi çevrelerde yaratılışında varolan insanlık ve doğruluğu ile kimseyi aldatmadığı gibi, yine ince zekası sayesinde kimseye de aldanmamıştır.

Birinci bölümde; Anadolu Islahatı konusunun ortaya çıkışı (s.37-43) ve 1895 tarihinden sonra uygulamaya konulan Anadolu Ishatına temel oluşturan olaylarla, gelişmeler incelenmiştir (s.44-49). Bunun dışında Ahmet Şakir Paşa'nın Anadolu Islahatı Umum Müfettişi olması, Anadolu'da Şakir Paşa ile birlikte çalışan diğer Teftiş heyetleri üzerinde durularak (s.54-58), Şakir Paşa'nın müfettişliğine Avrupalı devletlerin tepkisi ve bu tepkilerin perde arkasına ışık tutulmuştur (s.63-66).

İkinci bölümde, Islahat ve teftiş konu olan Vilayet-i Sitte'nin (Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Mamuratül-aziz, Sivas) genel durumu belirtilmiştir (s.79-83). Ayrıca Erzurum, Sivas ve Van Vilayetlerinin teftişi ele alınmış, Islahat programının uygulanması üzerinde durulmuştur (s.83-162). Öncelikle Jandarma ve Polis teşkilatının yeniden kurulması için çalışmalarda bulunulmuştur (s.97-100; s.150-153). Nahiye Teşkilatını yeniden düzenlemiş, sancak ve kaza teftişlerini gerçekleştirmiştir (s.92-97; 108-123; 146). Buralarda yeni vergi sistemleri getirerek, uygulamaya çalışmıştır.

Vilayet-i Sitte'nin dışında bazı kazaları da teftiş etmiştir (s.125-126).

Üçüncü bölümde; Şakir Paşa'nın Hamidiye Alayları, Maarif Maliye ve Adliye teşkilatları hakkındaki görüşleri ortaya konularak, bu görüşlerin uygulama imkanı tartışılmıştır (s.173-203).

Dördüncü ve son bölümde ise, Şakir Paşa'nın kişiliği, yazarlığı, aldığı nişanlar ve ölümü işlenmiştir (s.207-210).

Sonuç'da ise Şakir Paşa'nın çok kısa olarak meziyetlerinden bahsedilmiştir.

Kitabın içindekiler şunlardır; İçindekiler, Önsöz (11- Kısaltmalar (15)-Giriş: Anadolu Islahatı Umum Müfettişi Şakir Paşa'nın Ailesi ve İlk Görevlerine Toplu Bir Bakış (17)-I- Ailesi ve Eğitimi (17 - II - Anadolu Umum Müfettişliği'ne Kadar Aldığı Görevler (18) - A - Tuna, Bağdat ve İstanbul'daki Görevleri (18) - 1 - Tuna Vilayetindeki Görevleri (18) - 2 - Bağdat Vilayetindeki Gö-

revleri (19 - B - 1877-1878 Osmanlı - Rus Harbindeki Görevi (20) - C - Petersburg Büyükelçiliği (1878-1889) (21) - 1 - Bulgaristan Meselesiyle İlgilenmesi (22) - 2 - Osmanlı-Japonya Ticaret Antlaşması ile İlgili Faaliyetleri (23) - 3 - Ermeni Faaliyetlerinin Takibi (24) - 4 - Cemalettin Afgani ile Görüşmesi (24) - D - Girit Valiliği (1889-189) (25) - E - Yıldızdaki Görevi (1890-1895) Yaver-i Ekremliği (28) - 1 - Ermeni Meselesiyle İlgilenmesi (29) - 2 - Encümen-i Mahsus Üyeliği ve Mısır Meselesiyle İlgilenmesi (30) - 3 - Bulgaristan Meselesi ile İlgilenmesi (31) - 4 - Demiryolları ile İlgilenmesi (32) - 5 - Irak Aşiretleri ile İlgilenmesi (34) - Birinci Bölüm: Anadolu Islahatı Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Şakir Paşa'nın Anadolu Islahatı Umum Müfettişliği (37) - I - 1878-1894 Yılları Arasında Anadolu Islahatı Meselesi (37) - II - 1894 Yılı Sason Olayındaki Sonraki Gelişmeler (43) - A - Sason Hadisesi (1894) (44) - Tahkikat Heyeti (45) - B - 1895 Yılı Islahat Projesi'nin Hazırlanması ve Babialî'ye Verilişi (46) - C - II. Abdulhamid ve Hükümetin Proje Üzerinde Yaptıkları Çalışmalar (47) - Projeye Son Şeklin Verilmesi (49) - Babialî Hadisesi (1895) (52) - III - Anadolu Islahatı Umumi Müfettişliği (1895-1900) (45) - A - Şakir Paşa'nın Anadolu Islahatı Umum Müfettişi Olması ve Teftiş Heyeti (58) - 1 - Şakir Paşa'nın Yetkisinin Çerçevesi (59) - 2 - Anadolu Islahatı ve Şakir Paşa'nın Uygulamalarını değerlendirecek Komisyonlar (61) - 3 - Anadolu'da Şakir Paşa ile birlikte çalışan diğer teftiş hey'etleri (61) - B - Şakir Paşa'nın Müfettişliğine Tepkiler (63) - 1 - Avrupalı Devletlerin Tepkisi (63) - 2 - Ermenilerin tepkileri (66) - a - Trabzon hadisesi (26 Eylül 1895) (66) - b - Gümüşhane hadisesi (25 Ekim 1895) (66) - c - Bitlis ve Muş olayları (30 Ekim 1895) (66) - d - Bayburt, Erzurum ve Hınıs olayları (30 Ekim 1895) (66) - 3 - Olayların hazırlayıcısı olan Ermeni Komiteleri ve Misyoner Teşkilatı (70) - a - Ermeni Komiteleri (70) - aa - Amerikan Partisi (72) - bb - Hınçak Komitesi (72) - cc - Taşnaksutyun Komitesi (72) - b - Misyoner Teşkilatı (73) - İkinci Bölüm: - I - Şakir Paşa'nın Teftiş ve İcraatı (24 Ağustos 1895-20 Ekim 1899) (79) - A - Şakir Paşa'nın Göreve Başladığı Tarihte Vilayet-i Sitte'nin Genel Durumu (79) - B - Vilayetlerin teftişi ve ıslahat çalışmaları (83) - 1 - Erzurum Vilayeti'nin teftişi (83) - a - İdari kurumların teftişi (86) - Maliye (86) - Mülkiye (90) - Adliye (91) - b - Bayezid Sancağı ve kazaların Teftişi (92) - Bayezid Sancağı (92) - Diyardin (95) - Eleşkird (95) - Refahiye (95) - Tercan (96) - Bayburd (96) - c - Jandarma, Polis Tahsildar ve Nahiye Teşkilatlarının Yeniden Düzenlenmesi (97) - Jandarma (97) - Polis (100) - Tahsildar (103) - Nahiye (107) - 2 - Sivas Vilayeti'nin teftişi (108) - a - Kazaların teftişi (116) - Mecidö-

zü (116) - Ladik (117) - Vezirköprü (118) - Gümüşhacıköy (118) - Havza (121) - Zile (121) - Erbaa (123) - b - Vilayat-ı Sitte haricindeki bazı kazaların teftişi (125) - Çarşamba (126) - Akdağ Madeni (126) - 3 - Van Vilayeti'nin teftişi (128) - a - Van olayları (2/3 Haziran 1896) ve alınan tedbirler (129) - b - İdari Kurumların Teftişi (135) - Maliye (137) - Belediye (140) - Nüfus Dairesi (140) - Adliye (142) - Maarif (142) - Evkaf Dairesi (145) - Defter-i Hakani Dairesi (146) - c - Kazaların teftişi (146) - Adilcevaz kazası (146) - d - Petrol madeni ve Van gölü gemi işletmeciliği (147) - e - Jandarma, Polis, Tahsildar ve Nahiye Teşkilatlarının yeniden düzenlenmesi (150) - Jandarma (150) - Polis (153) - Tahsildar (155) - Nahiye (157) - II - Islahat Layıhası'nın Uygulanması (162) - A - Islahat Layıhasının uygulanma şansı (163) - Üçüncü Bölüm: Şakir Paşa'nın Hamidiye Alayları, Maarif Maliye ve Adliye Teşkilatları Hakkında Görüşleri ile Bunların Uygulanma Şansı (173) - A - Hamidiye Hafif Süvari Alayları (173) - B - Maarif (182) - Mektebin idari şekli (188) - İmalat (188) - C - Maliye (190) - D - Adliye (194) - Temyiz (197) - Hey'et-i İthamiye ve Tahkikat-ı Evveliyeye Hey'etleri (198) - Me'murların mahkemesi (203) - Dördüncü Bölüm: Şakir Paşa'nın Şahsiyeti-Yazarlığı Nişan ve Madalyaları, Ölümü (207) - A - Şahsiyeti ve Yazarlığı (207) - B - Nişan ve Madalyaları (209) - C - Ölümü (210) - Sonuç (213) - Belgeler (215) Ek I (215) - Ek II (217) - Bibliyografya (223) - Dizin (233).

